

Uit: De Volkskrant, 8 januari 2010

Smartlap, de

Geen leed te hevig, geen ellende te diep, of het komt aan de orde in de populairste Nederlandstalige liedvorm, de smartlap. In de smartlap is het leven geen pretje. Het kan zijn dat het geluk je heel even toelacht, maar al snel slaan ziekte en dood toe en is het gedaan met de voorspoed. Vooral moeders sterven in de smartlap bij bosjes.

De naam 'smartlap' is een halve eeuw oud, het genre veel ouder. Het lied 'Kus mij vader, ik ga rusten/ 'k Zal weldra bij mijn moeder zijn' (moeder is al dood en het kind maakt het ook niet lang meer) stamt uit 1881. Voor de Tweede Wereldoorlog verspreiden zangers als Pisuisse, Speenhoff, Bandy ('Ween niet, moeder! Moeder! Ween niet') en Derby de faam van wat toen nog het levenslied heette. Dat beleefde in de jaren veertig en vijftig nieuwe hoogtepunten, met klassiekers als 'Ketelbinkie' en 'Zuiderzeeballade'.

Maar Johnny Hoes en de Zangeres zonder Naam moesten eraan te pas komen om de echte smartlap te lanceren - hoewel de Zangeres zelf van die term niks moest hebben. Met het derde nummer dat Hoes voor haar schreef ('Ach, vaderlief, toe drink niet meer', uit 1959) was het raak. Even later, op 15 september 1961, verscheen voor het eerst de term 'smartlap' in druk, in de Leeuwarder Courant. Hij was vermoedelijk bedacht door de dichter-zanger Alex de Haas. Die wilde er zijn afschuw van het genre mee uitdrukken, maar binnen de kortste keren was het een geuzennaam.

Het verhaal dat 'smartlap' verwees naar het doek waarop middeleeuwse troubadours hun teksten toonden, is een verzinsel van cabaret- en liedhistoricus Jacques Klötters. Dat verhaal deed het dertig jaar erg goed, tot Klötters in 2002 toegaf dat hij het had verzonnen. Smartlap is de vertaling van 'Schmachtlapp', al een eeuw de naam voor de Duitse smartlap.

De smartlap groeide mee met de populariteit van de piratenzenders. In 1965 werd Patsy van Rein de Vries een grote hit, dankzij Radio Veronica. Het gruwelijke klasseconflict bewoog velen tot tranen: Vlakbij de haven staan heel oude huizen/ Sombere donker, bouwvallig en koud/ Daar woont een meisje, ze noemen haar Patsy/ Zij is het meisje dat veel van me houdt. Maar ja, Pats is van simpele komaf (ze woont in een krot, Met de huisdeur kapot), en de afloop is fataal. Laatst vroeg een buurman heel zachtjes aan vader/ 'Ken jij die Patsy, ze kwam wel eens hier/ 't Meisje is droef aan haar einde gekomen/ Gisteren vond men haar in de rivier.'

In de jaren zestig kreeg de smartlap status, doordat de 'hogere cultuur' zich erover ontfermde. De dichter Lucebert schreef voor de Zangeres zonder Naam 'Soldatenmoeder', een smartlapprotestsong tegen de oorlog in Vietnam. En in datzelfde jaar zong de Zangeres het lied 'De Vlieger' tijdens de uitreiking van de PC Hootprijs aan Gerard Reve.

Nu iedereen de smartlap mooi mocht vinden, was het hek van de dam. Met 'Huilen is voor jou te laat' (ik kan niet meer) hadden Corry en de Reklers begin jaren zeventig een van de grootste Nederlandstalige hits aller tijden. Herman van Keeken bezong het leed van de scheiding in 'Pappie loop toch niet zo snel' en Hepy&Hepy lagen op hun kussen stil te huilen. Na Johnny Hoes werd ook Vader Abraham multimiljonair met de smartlap.

De Zangeres, inmiddels tevens moeder aller homo's, ging intussen ook gewoon door met het uitbrengen van meesterwerk na meesterwerk. ('Het soldaatje', 'Achter in 't stille klooster' en, over de gevaren van het liften voor jonge meisjes, 'Mag ik van u een lift meneer'). In Gedeelde Smart van Roelof de Vries en Jan van Lieshout vertelt Hoes dat hij de Zangeres soms van achter de pannen naar de studio sommeerde te komen, waar zij zijn nieuwste geesteskind binnen de kortste keren met snik en al op de plaat zette: weer een hit.

Na een moeilijke periode in de jaren tachtig, keerde de smartlap (zelf sprak hij liever van 'levenspop') terug aan de hand van André Hazes. De documentaire 'Zij gelooft in mij' van John Appel maakte Hazes in één klap tot breed gewaardeerd vertolker van ellende en tegenslag op talloze gebieden, maar vooral op dat van de liefde ('alsof ze mij al jaren kon/ ze zou me kennen van de straat of het perron').

In het voetspoor van Hazes trok een grote groep vertolkers van het gekwelde genre voorbij, met Frans Bauer voorop en Jeroen van der Boom als recent en talentvol voorbeeld. Ik ken jou als geen ander/ Je bent met mij gewend/ Ik mis je zo/ Terwijl je hier nog bent.

Tientallen koren zingen tegenwoordig uit volle borst smartlappen en jaarlijks trekt een meerdaags smartlappenfestival in Utrecht duizenden liefhebbers. Met 'Papa hangt in de kelder' en 'Plastic rozen verwelken niet' behoort Guido Belcanto tot de groten van het smartlapwezen, maar hij is Vlaams.